

آشنایی با کتابخانه علامه امینی در کشور عراق

■ فائزه السادات طباطبایی امیری

دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی شهید چمران

تأسیس و ایجاد

نجف اشرف سال‌ها طول کشید تا صاحب یک کتابخانه عمومی شود که مورد استفاده اهل علم و فضیلت باشد. این کتابخانه شامل تعداد زیادی کتاب و نوشته در مسائل و موضوعات گوناگون است، همچنین مکانی برای مطالعه و تحقیق اهل علم و تحقیق است.

از بارزترین دانشمندان نجف، علامه شیخ عبدالحسین امینی (ره) بود که مجموعه‌ای از منابع چاپی یا نوشته‌های خطی را که به مؤلفان و محققان در تحقیق و بررسی‌هایشان کمک می‌کرد، فراهم آورد. این دانشمند اسلامی بعد از تلاش برای جمع‌آوری بسیاری از کتاب‌ها، در اندیشه تأسیس مؤسسه علمی بود که از طریق آن فرهنگ اسلامی عربی گسترش یابد و دانشمندان و محققان و فراگیران با این کتابخانه نیازهای تحقیقی و علمی خود را تأمین سازند. بدین ترتیب کتابخانه امیرالمؤمنین در سال ۱۳۷۳ ق. / ۱۹۵۳ م. در نجف ایجاد شد. این کتابخانه که در منطقه الحویث واقع است، دارای معماری عربی اسلامی است. این منطقه در حال حاضر یکی از مناطق اطراف شهر قدیمی نجف محسوب می‌شود.

ساختمان کتابخانه سه طبقه است و ورودی آن دارای درهای بزرگی است. طبقه دوم از چوب ساج و اطرافش از سنگ سیاه رخام ساخته شده است. اسم کتابخانه با خط ثلث بر کتیبه‌های اطراف آن نوشته شده است. همچنین ابیاتی از شعر محمد خلیل نجفی که تاریخ تأسیس کتابخانه را بازگو می‌کند، بر آن نقش بسته است.

طبقه‌های کتابخانه و بخش‌های آن

این کتابخانه دارای طبقات و بخش‌های مختلفی است. طبقه همکف شامل پنج بخش است که عبارتند از:

۱. بخش اسناد و مدارک. این بخش شامل دو قسمت «اسناد و مدارک عراقی و عربی» و «اسناد و مدارک غیر عربی» است.
 ۲. بخش حاج محمد سعید شمس. این بخش روبه‌روی بخش اسناد و مدارک قرار دارد و مشتمل بر کتابخانه شخصی مرحوم حاج محمد سعید شمس و وارثین او می‌باشد که از خانه‌اش به آنجا انتقال یافته است و مجموعه آن را در سال ۲۰۰۲ م. / ۱۴۲۲ ق. به کتابخانه عمومی امام امیرالمؤمنین وقف کرده‌اند و شامل بیش از چهار هزار جلد کتاب در تمام موضوعات و علوم است.
- صاحب این کتابخانه در نجف تربیت شد و برای خرید و خواندن کتاب‌های کتابخانه‌اش تلاش زیادی کرد.

۳. بخش زبان‌های غیرعربی. این بخش شامل بیش از پنجاه هزار مجله، مطبوعه و کتاب به زبان‌های غیرعربی است که به‌صورت موضوعی طبقه‌بندی شده‌اند. در این بخش سالن مطالعه‌ای واقع شده است.

۴. بخش کتاب‌های خطی. این بخش شامل قسمت‌های زیر است. - اتاق اداره کتب خطی. این اتاق به مسئول کتاب‌های خطی کتابخانه اختصاص دارد که بر ثبت و گردآوری و محافظت این کتاب‌ها نظارت می‌کند، همچنین مسئولیت امانت و واگذاری این کتاب‌ها را به محققان برعهده دارد.

- مخزن کتاب‌های خطی. این مخزن در دو طبقه است. طبقه اول شامل کتاب‌های خطی عربی و طبقه دوم کتاب‌های خطی غیرعربی است. سالن کتاب‌های خطی شامل یک سالن مطالعه است که برای استفاده محققان و اهل مطالعه و دانش، پیش‌بینی شده است. این مجموعه دارای بیش از ۱۲ هزار عنوان است که اغلب آنها را خانواده‌های علمی و اهل دانش شهر نجف، به‌ویژه در سال‌های اخیر، وقف این کتابخانه کرده‌اند. از جمله شخصیت‌ها و خانواده‌هایی که کتاب‌های خطی به این کتابخانه اهدا کرده‌اند، عبارتند از: خانواده جزایری؛ حاج یوسف حارس؛ شیخ هادی ابونواس؛ شیخ محمد علی یعقوبی؛ سیدمهدی شیرازی (به‌ویژه جد مادریش، شیخ محمد علی اوربدادی)؛ استاد علی جهاد ظاهر حسانی؛ دکتر صدام زیادی؛ سید

حسین براقی؛ شیخ محمد رضا غراوی؛ شیخ عباس نجم؛ شیخ محمد طاهر سماوی؛ و شیخ حسن خاقانی.

– قسمت عکس‌برداری از اسناد و مدارک. این قسمت، خدمات تصویری و عکسی را به سه شکل میکروفیلم، میکروفیش، و فتوکپی ارائه می‌دهد. برای محققان دستیابی به نسخه‌های تصویری از کتاب‌ها و نوشته‌های خطی آسان‌تر است. سپس این تصاویر تهیه‌شده از کتاب‌های خطی به سی. دی تبدیل می‌شوند.

– قسمت اسناد و مدارک. این قسمت حاوی شمار زیادی از اسناد و مدارک با اهمیت است که به دوران‌های مهم تاریخی مربوط می‌شوند. این اسناد و مدارک مهم بیشتر به خانواده‌های نجفی و هر خانواده‌ای که اخبار ویژه و تاریخ منطقه را دارد، ارتباط پیدا می‌کند و در مخزن‌ها و صندوق‌های مخصوصی است که محققان هر زمانی که بخواهند می‌توانند برای اطلاع و استفاده از آنها، به آن مراجعه کنند.

– قسمت موزه آثار. در این قسمت، برخی از آثار قدیمی و سنگ‌های کمیاب و باارزشی که خاص تاریخ آن منطقه است، گردآوری شده‌اند. – قسمت آثار هنری. این بخش حاوی آثار هنری بجای مانده عراقی و غیرعراقی، از تابلوهای نقاشی و خطوط عربی و ارزشمند اسلامی است.

– قسمت سمعی و بصری. در این قسمت اطلاعاتی بر روی نوار ضبط صوت یا سی. دی ثبت شده است که برای استفاده محققان و گوش کردن آنها به این اطلاعات تهیه شده است. این بخش و بخش بعدی که در ادامه به معرفی آن می‌پردازیم، هسته مرکزی سی. دی‌های علمی و فرهنگی است.

– قسمت فیلم‌ها. این قسمت شامل مجموعه‌ای از فیلم‌هایی است که برخی از کتاب‌ها و نوشته‌ها و آثار خطی مهم نمایش داده می‌شوند و نیز فیلم‌هایی که از شبکه‌های تلویزیونی پخش شده‌اند. در این بخش همچنین شامل فیلم‌هایی درباره تصاویر و میراث فرهنگی استان نجف و لوح‌های فشرده‌ای است که نیاز محققان را دربرمی‌گیرد.

۵. **بخش آثار و هدایا.** این قسمت شامل مجموعه‌ای از میراث قدیمی و نوشته‌هایی با طلا بر روی قطعه‌هایی از قالی کاشان کمیاب با ارزش و همچنین فرش‌های بافته‌شده از ابریشم و برخی از تحفه‌ها و آثار بارز دیگر، می‌باشد.

۶. **بخش رایانه.** خلاصه‌ای از فعالیت‌های مهم این بخش، فهرست کردن همه کتاب‌های خطی و چاپی با استفاده از روش‌های جدید و به‌کارگیری برنامه‌های جدید برای اداره کتابخانه و همین‌طور امضای بخش‌نامه‌ها و مطبوعات کتابخانه و ارائه خدمات لازم به بخش‌های کتابخانه و همه نویسندگان و مؤلفان و محققان است.

۷. **بخش حفاظت و نگهداری کتب (صحافی).** این بخش شامل دو قسمت است؛ قسمت اول به حفاظت و نگهداری کتاب‌های چاپی کتابخانه و صحافی آنها و قسمت دوم به حفاظت و نگهداری کتاب‌های خطی اختصاص دارد. این قسمت شامل مجموعه‌ای از ابزارها و وسایل حفاظت دستی و ابتدایی است.

وظایف کتابخانه

وظایف و فعالیت‌های کتابخانه از این قرار است.

۱. جمع‌آوری کتاب‌های جدید، مجلات و روزنامه‌ها و دسته‌بندی آنها

برای استفاده پژوهشگران و علما؛

۲. جمع‌آوری کتاب‌های خطی و اسناد تاریخی، دسته‌بندی و نگهداری آنها در شرایط مناسب؛

۳. تحقیق و چاپ کتاب‌ها و نسخه‌های خطی از سوی گروه مؤلفان و پژوهشگران مؤسسه؛

۴. افتتاح بخش رایانه‌ای کتابخانه که هم‌زمان با عید غدیر، در سال ۲۰۰۵ م. افتتاح شد. در آغاز به کار این بخش، تعداد سه‌هزار لوح فشرده و سی. دی در زمینه‌های زیر تهیه شده است.

– دروس حوزوی استادان مختلف؛

– دائرةالمعارف علوم اسلامی، فقهی و اصولی؛

– علوم مختلف رایانه؛

– مداحی و مولودی‌خوانی گذشته و حال؛

– جلسات مختلف سخنرانی؛

– علوم دیگر مانند پزشکی، مهندسی، علوم انسانی، شیمی، فیزیک و غیره.

۵. تعامل با کتابخانه‌ها و مؤسسات فرهنگی در سراسر جهان؛

۶. تأسیس شعبه‌های مختلف کتابخانه در شهرهای دیگر.

الف) کتابخانه شهر بلد از توابع استان صلاح‌الدین که در سال ۲۰۰۳ م احداث شد؛

ب) کتابخانه شهر عباسیه از توابع شهرستان کوفه که شانزدهم فوریه ۲۰۰۴ به‌همت حسن جواد کاظم و با موافقت هیئت امنای کتابخانه امیرالمؤمنین در عید غدیر ۱۴۲۴ ق. افتتاح شد.

ج) کتابخانه شهر شامیه از توابع استان قاوسییه که در زمینی به مساحت ۲۳۰ متر مربع افتتاح شد.

علامه امینی مؤسس کتابخانه امیرالمؤمنین (ع)

شیخ عبدالحسین فرزند احمد فرزند مولی نجف قلی، معروف به امین الشریع در سال ۱۳۲۰ ق. در شهر تبریز چشم به جهان گشود. ابتدا دروس مختلف را در محضر پدرش، سپس مراحل دیگر درسی مانند سطوح، فقه و اصول را در محضر استادان و فضایی شهر تبریز مانند آیت‌الله سیدمحمدبن عبدالکریم موسوی، آیت‌الله سیدمرتضی حسینی خسروشاهی، آیت‌الله شیخ حسن توتونچی و علامه شیخ‌میرزا علی‌اصغر ملکی تلمذ نمود. وقتی به مرحله مباحث خارج فقه رسید، برای کسب علم به شهر نجف مهاجرت نمود و در محضر استادان علم فقه، اصول و کلام مانند آیت‌الله سیدمحمدباقر حسینی فیروزآبادی، آیت‌الله سیدابوتراب خوانساری، آیت‌الله میرزا علی ایروانی و آیت‌الله میرزا ابوالحسن مشکینی تلمذ کرد. علامه امینی سپس به تبریز بازگشت و به تدریس و ارشاد مردم اهتمام ورزید که با استقبال گسترده اهل علم و عموم مردم مواجه شد.

پس از مدتی و برای کسب علم دوباره به شهر نجف عزیمت کرد و در محضر استادان علوم مختلف مانند فلسفه و کلام تلمذ نمود تا به درجه اجتهاد نائل شد. درجه اجتهاد علامه از سوی دانشمندی چون آیت‌الله سیدمیرزا علی فرزند مجدد شیرازی؛ آیت‌الله میرزا حسین نائینی نجفی؛ آیت‌الله شیخ عبدالکریم یزدی حائری؛ آیت‌الله سیدابوالحسن موسوی اصفهانی؛ آیت‌الله محمدحسین کمپانی نجفی؛ آیت‌الله محمدحسین آل کاشف الغطاء تأیید شده است.

وی پس از کسب درجه اجتهاد، در زمینه روایت حدیث پیامبر اکرم

نسخه‌های خطی منحصر بفرد کتابخانه‌های نجف و دیگر شهرهای عراق و مسافرت‌های علامه به هندوستان، سوریه، ترکیه و کشورهای اسلامی دیگر تحریر شده است.

مهم‌ترین دست‌نوشته‌های علامه به این شرح است: الاجازة الكبيرة لعلماء الحوزة؛ الامالی؛ ایضاح دفتان النواصب؛ جذوة الاسلام فی نظم مسائل الکلام؛ جمل الادب؛ خصائص الائمة؛ دعائم الاسلام فی معرفة الحلال و الحرام؛ کتاب السقیفة؛ المزار الکبیر؛ المسائل الاربعون الکلامیة؛ نوادر الاثر فی علیا خیر البشر؛ و یقین فی امره امیر المؤمنین.

تولیت کتابخانه

علامه امینی طی وقفنامه شماره ۳۳ مورخ ۱۹۶۷ م. حسین محمد عبدالرحیم شاکری، حاج هاشم عبدالباقی طیار و عبدالحسین علی نجم را به عنوان هیئت امنا تعیین کرد. اما با فشار رژیم بعث به آقایان شاکری و طیار، این دو به خارج از عراق پناه بردند و به همین دلیل گروه هیئت امنای فعلی متشکل از عبدالحسین علی نجم، حاج معین جابر جدی و عبدالرزاق ابراهیم الجبوی انتخاب شدند.

مدیریت‌های کتابخانه

شخصیت‌های زیر مدیریت کتابخانه را از سال ۱۹۶۰ م. تا کنون به عهده داشته‌اند.

۱. شیخ محمد رضا امینی (۱۹۵۳ م)؛
۲. سید علاء کلانتر (۱۹۷۱ م)؛
۳. سید محمد باقر خراسان (۱۹۷۴ م)؛
۴. حاج یوسف عبدالله الحارس (۱۹۸۰ م)؛
۵. سید هاشم طالقانی (۱۹۸۹ م)؛
۶. علی جهاد ظاهر حسانی (۱۹۹۱ م).

(ص) و ائمة اطهار (ع) از علمایی نظیر آیت‌الله سیدابوالحسن موسوی اصفهانی؛ آیت‌الله سیدمیرزاعلی حسینی شیرازی؛ آیت‌الله علی‌اصغر ملکی تبریزی؛ آیت‌الله سیدآقا حسین قمی؛ حجت‌الاسلام علی بن ابراهیم قمی؛ حجت‌الاسلام شیخ آقا بزرگ طهرانی؛ حجت‌الاسلام میرزایحیی خوئی؛ و حجت‌الاسلام شیخ محمدعلی غروی اوربدادی اجازه روایت دریافت کرد.

مرحوم علامه امینی در زهد و تقوا و ساده‌زیستی الگو بود. قرآن را بسیار تلاوت می‌نمود و نماز شبش قطع نمی‌شد. در زیارت حرم مطهر امیرالمؤمنین و امام حسین (ع) به همراه دوستانش مواظبت داشت. علامه امینی در سال ۱۹۶۸ م. به بیماری سختی دچار شد که برای درمان به تهران عزیمت کرد. اما تلاش پزشکان مؤثر واقع نشد تا سرانجام پس از گذشت دو سال از بیماری، در سال ۱۹۷۰ م. / ۲۸ ربیع‌الثانی ۱۳۹۰ ق. در شهر تهران دار فانی را وداع و پیکر مطهرش با هواپیما به بغداد و مراسم خاکسپاری علامه با حضور هزاران نفر از دانشمندان، فضلا و مردم نجف اشرف، تشییع و پس از ادای نماز توسط مرجع دینی آیت‌الله سیدابوالقاسم خوئی، در محلی در مجاورت کتابخانه که از سوی ایشان تأسیس شده بود، خاکسپاری گردید.

دست‌نویس‌ها و تألیفات

علامه امینی آثار بسیاری از خود به‌جای گذاشته است که برخی چاپ و برخی چاپ نشده است.

۱. دست‌نویس‌ها

آثار دست‌نویس وی که هنوز چاپ نشده‌اند، عبارتند از: حاشیة اصول فقه شیخ انصاری؛ حاشیة مکاسب شیخ انصاری؛ ثمرات الاسفار الی الاقطار (ادامه کتاب الغدیر)؛ رجال اذربيجان؛ ریاض الانس؛ العترة الطاهرة و الكتاب العزیز (الآیات النازلة فی العترة الطاهرة)؛ المجالس؛ المقاصد العلیة فی المطالب السنیة (در حال تحقیق).

۲. آثار چاپ‌شده

آثار چاپ‌شده علامه امینی شامل تحقیق و تألیف است.

الف) تحقیق

تنها کتاب تحقیقی علامه امینی که منتشر شد کامل الزیارة، تألیف ابوالقاسم جعفرین محمد قولویه (درگذشته ۳۶۷ ق.) بود.

ب) تألیف

آثار تألیفی که از علامه امینی به یادگار مانده عبارتند از: ترجمه زیارت امین الله به زبان فارسی .

ب) ادب الزائر لمن یمم الحائر که توسط آقا سید نجاج عذاری چاپ شده؛ سیرتنا و سنتنا؛ تفسیر سوره الفاتحه؛ شهداء الفضیلة؛ و الغدیر فی الکتاب و السنة.

نسخه‌های خطی علامه امینی از آثار علما

علامه امینی برای تحقیق و مطالعه به کتاب‌ها و نسخه‌های خطی نادر نیاز داشت که در این زمینه بعضی از آنها با خط زیبای خود علامه به رشته تحریر درآمده است. این نسخه‌های خطی از روی